

MỘT GÓC NHÌN VỀ THỰC TIỄN PHẢN BIỆN XÃ HỘI TẠI VIỆT NAM HIỆN NAY

Lê Thị Thiệu Hoa*

** ThS. Trưởng ban, Viện Khoa học pháp lý, Bộ Tư pháp*

Thông tin bài viết:

Từ khóa: Phản biện xã hội, dân chủ, quyền con người.

Lịch sử bài viết:

Nhận bài : 10/12/2020
Biên tập : 22/12/2020
Duyệt bài : 26/12/2020

Tóm tắt:

Ở nước ta hiện nay, phản biện xã hội được xem là công cụ, kênh thông tin quan trọng và không thể thiếu trong phát huy dân chủ, tăng cường đồng thuận xã hội. Trong phạm vi bài viết này, tác giả phân tích, đánh giá một số vấn đề thực tiễn phản biện xã hội tại Việt Nam và đưa ra một số khuyến nghị nhằm nâng cao hiệu quả hoạt động này trong thời gian tới.

Article Infomation:

Keywords: Social criticism; democracy; human right.

Article History:

Received : 10 Dec. 2020
Edited : 22 Dec. 2020
Approved : 26 Dec. 2020

Abstract:

In our country, social criticism is considered an important and indispensable tool, a channel to promote democracy and strengthen social consensus. Under the scope of this article, the author provides an analysis and assessment of a number of practical issues of social criticism in Vietnam and also provides recommendations to improve the effectiveness of this activity in the coming time.

1. Một số đánh giá về thực tiễn phản biện xã hội tại Việt Nam

Trong những năm gần đây, người dân bắt đầu quan tâm hơn đến việc thể hiện quan điểm, ý kiến của mình bằng các con đường chính thức hoặc phi chính thức, bằng hình thức trực tiếp (phát biểu ý kiến, viết bài phản biện, tạo dư luận xã hội...) hoặc gián tiếp thông qua việc đại biểu nhân dân tiếp xúc cử tri, các cuộc thăm dò ý kiến, việc gửi các văn bản, kiến nghị thông qua các tổ chức đại diện, báo chí, truyền thông và thậm chí thông qua các hình thức vận động chính sách... Điều này đã tạo ra một hiệu ứng không nhỏ

trong việc thay đổi nhận thức của cơ quan quản lý, cơ quan hoạch định chính sách về vai trò của hoạt động phản biện xã hội (PBXH). Trên thực tế những năm trước đây cho thấy, ý kiến của người dân không có tác động, ảnh hưởng nhiều đến việc hoạch định, ban hành chính sách thì gần đây, PBXH đã có tác động tích cực tới việc thay đổi, điều chỉnh, thậm chí tạm hoãn hay ngừng thực hiện một chính sách. Kết quả đó xuất phát từ nhiều yếu tố khác nhau; trong đó, không thể không ghi nhận sự nỗ lực thay đổi từ cả phía các chủ thể thực hiện phản biện và các chủ thể hoạch định, ban hành chính sách - đối

tượng tiếp nhận PBXH. Có thể khái quát một số điểm nhấn đáng ghi nhận trong hoạt động PBXH như sau:

Thứ nhất, hoạt động PBXH ngày càng thu hút được sự tham gia rộng rãi của các chủ thể trong vai trò thực hiện PBXH; các chủ thể phản biện thực hiện việc PBXH ngày càng rõ nét và chuyên nghiệp.

Có thể thấy, hoạt động PBXH đã thu hút được sự tham gia của rất nhiều các chủ thể khác nhau trong xã hội. Trước đây, hoạt động tham gia ý kiến về chính sách, pháp luật dường như chỉ gói gọn trong phạm vi của các cơ quan nhà nước, các chuyên gia, nhà khoa học chỉ tham gia khi được cơ quan nhà nước mời. Hiện nay, với việc mở rộng dân chủ, phát huy quyền làm chủ của Nhân dân, thông tin được công khai một cách rộng rãi, truyền thông báo chí ngày càng cởi mở và dân chủ, các vấn đề liên quan đến xây dựng chính sách, pháp luật ngày càng thu hút được sự quan tâm của cộng đồng xã hội. Đặc biệt, với sự bùng nổ của mạng internet và các thiết bị công nghệ, thông tin được công khai, lan truyền nhanh chóng đã tạo điều kiện rất thuận lợi cho các chủ thể tham gia PBXH ngày càng chủ động và mạnh mẽ hơn.

Thứ hai, hình thức PBXH đa dạng, phong phú, tạo ra nhiều diễn đàn trao đổi, thảo luận, phản biện đa diện, đa chiều, góp phần tạo nên các hiệu ứng tích cực rộng rãi trong xã hội.

Với sự phát triển ngày càng đông đảo của các chủ thể phản biện xã hội, các hình thức PBXH cũng dần trở nên đa dạng và phong phú, gọi mở thêm những cách thức phản biện có hiệu quả hơn, bao gồm cả các hình thức trực tiếp và gián tiếp, cả chính thức và phi chính thức, cả chủ động và theo yêu cầu.

MTTQ Việt Nam tổ chức các hình thức PBXH khá bài bản, bao gồm: tổ chức

hội nghị PBXH; gửi dự thảo văn bản được PBXH đến các cơ quan, tổ chức, cá nhân có liên quan để lấy ý kiến; tổ chức đối thoại trực tiếp giữa MTTQ Việt Nam với cơ quan, tổ chức có văn bản được PBXH¹.

Các tổ chức xã hội khác, ngoài việc thực hiện phản biện, góp ý kiến vào các dự thảo, chính sách theo yêu cầu của cơ quan, tổ chức có chính sách, dự thảo được phản biện, còn tích cực thực hiện PBXH thông qua việc chủ động tổ chức các buổi hội thảo, tọa đàm lấy ý kiến chuyên gia, nhà khoa học hay các thành viên của tổ chức về các vấn đề trong xây dựng chính sách có liên quan đến lợi ích của tổ chức mình hoặc các lợi ích chung của cộng đồng. Bên cạnh đó, các tổ chức xã hội cũng chủ động tìm hiểu, phát hiện các chính sách, chương trình, dự án, đề án của Nhà nước có ảnh hưởng lớn đến đời sống xã hội, đến môi trường hành nghề của hội viên để đề xuất ý kiến tư vấn, phản biện với các cơ quan có thẩm quyền.

Bên cạnh đó, nhiều tổ chức cũng đã sử dụng hình thức đăng tải các dự thảo văn bản quy phạm pháp luật trên website của tổ chức để tập hợp ý kiến phản biện của các đối tượng thuộc thành viên tổ chức mình. Ví dụ, Phòng Thương mại và Công nghiệp Việt Nam (VCCI) có thể lấy ý kiến các doanh nghiệp, hiệp hội doanh nghiệp đối với các dự thảo văn bản quy phạm pháp luật mà VCCI được hỏi ý kiến trên website của VCCI (Vibonline). Tại trang này, VCCI mở mục Diễn đàn thảo luận về từng dự án luật, dự thảo văn bản quy phạm pháp luật, trong đó không chỉ đăng tải ý kiến của các đối tượng được lấy ý kiến mà còn tập hợp các bài viết, bài phát biểu của các chuyên gia, các luật sư, các nhà hoạt động thực tiễn về các vấn đề trong dự thảo.

Ngoài ra, PBXH được thực hiện qua rất nhiều hình thức khác nhau. Đó có thể là

1. Các hình thức này đã được quy định tại Nghị quyết liên tịch số 403/NQLT-UBTVQH14-CP-ĐCTUBTWMTTQVN ngày 15/6/2017 của Ủy ban thường vụ Quốc hội, Chính phủ, Đoàn Chủ tịch Ủy ban Trung ương MTTQ Việt Nam quy định chi tiết các hình thức giám sát, PBXH của MTTQ Việt Nam.

các bài viết trình bày quan điểm trong các diễn đàn hội nghị, hội thảo; tranh luận trực tiếp bằng lời nói trên các phương tiện truyền thông; gửi văn bản kiến nghị gửi gián tiếp thông qua các cơ quan tổ chức hoặc gửi trực tiếp tới cơ quan xây dựng, ban hành văn bản (thông qua kênh văn thư, hành chính, trang thông tin điện tử của cơ quan chủ quản...); tổ chức các buổi tiếp xúc đối thoại trực tiếp với cá nhân, tổ chức có thẩm quyền (qua kênh tiếp xúc cử tri, mạng trực tuyến, các diễn đàn trao đổi...). Đặc biệt, với sức ảnh hưởng, lan tỏa rộng tới các lĩnh vực khác nhau của đời sống xã hội, mạng xã hội cũng được xem là một diễn đàn mở có thể thu hút và tạo lập dư luận xã hội một cách nhanh chóng, từ đó tạo môi trường để các cá nhân có thể thảo luận, chia sẻ các quan điểm, ý kiến của cá nhân mình về tất cả mọi vấn đề mà họ quan tâm.

Thứ ba, báo chí, truyền thông cũng đóng góp nhiều hình thức phản biện ngày càng phong phú và đa dạng, thông qua việc dành thời lượng, chuyên trang, chuyên mục đặc biệt để góp ý phản biện xây dựng hoàn thiện chính sách, pháp luật.

Thông qua phản biện trên báo chí, nhiều chính sách, pháp luật đã được điều chỉnh kịp thời, tránh được những hệ quả nghiêm trọng, đặc biệt là các chính sách có ảnh hưởng lớn đến người dân, doanh nghiệp².

Thực tế nhiều năm qua cho thấy, thông qua báo chí, những ý kiến của doanh nghiệp, người dân đã được Nhà nước tiếp thu thông qua việc sửa đổi, bổ sung hoặc xây dựng mới chính sách, pháp luật nhằm tạo thuận lợi cho doanh nghiệp phát triển lành mạnh, tạo môi trường kinh doanh cạnh tranh bình đẳng. Một mặt, báo chí phản ánh các kiến

nghị của cộng đồng doanh nghiệp; mặt khác, báo chí cũng đã tự tiến hành nhiều cuộc điều tra, nghiên cứu, phỏng vấn các chuyên gia kinh tế, pháp luật để có được những đề xuất khoa học nhất, chất lượng nhất chứ không đơn thuần chỉ phản ánh, đưa tin.

Thứ tư, nội dung PBXH đã thể hiện được tính khách quan, khoa học và dân chủ.

Đánh giá lại thực tiễn hoạt động PBXH trong thời gian qua cho thấy, các PBXH ngày càng thể hiện được tính khách quan, khoa học và dân chủ trong nội dung phản biện. PBXH có thể diễn ra trong bất kỳ giai đoạn nào của quá trình hoạch định, ban hành chính sách, thậm chí ngay cả khi chính sách chưa được hình thành rõ nét mà có thể mới chỉ là ý tưởng ban đầu nhưng nếu phát hiện thấy có vấn đề thì cũng có thể ngay lập tức hình thành PBXH. Cũng có trường hợp, sau nhiều năm thực thi pháp luật, dư luận xã hội mới lên tiếng, các nhóm khác nhau trong xã hội mới nêu vấn đề và thu hút sự tham gia đông đảo của các tầng lớp trong xã hội, tạo diễn đàn để cùng PBXH đối với vấn đề đó³.

Ý kiến phản biện đã ngày một thể hiện được tính khoa học, đa diện, đa chiều, góp phần không nhỏ vào việc hình thành và hoàn thiện nội dung chính sách, các quy định của dự án, dự thảo văn bản pháp luật. Khi phản biện, chủ thể phản biện còn nêu được cả những vấn đề mà trong quá trình xây dựng chính sách, quy định chưa xác định được là có ảnh hưởng, tác động tới cộng đồng hoặc nhóm đối tượng cụ thể, qua đó giúp cho cơ quan tiếp nhận phản biện có được nhận thức toàn diện, bổ sung những thông tin đa chiều cho quá trình xây dựng, soạn thảo, chỉnh lý,

2. <https://nld.com.vn/thoi-su/tong-cuc-du-lich-huy-bo-quy-dinh-vua-ban-hanh-da-bi-du-luan-phan-ung-20200501134856393.htm>.

3. Dự thảo thông tư quy chế công tác học sinh, sinh viên đối với các ngành đào tạo giáo viên trình độ cao đẳng, trung cấp vừa được đăng tải lấy ý kiến đã gây ra phản ứng bức xúc trong dư luận xã hội vì quy định *sinh viên hoạt động mại dâm đến lần thứ tư sẽ bị buộc thôi học*. Điều đáng nói là quy định này đã tồn tại trong Thông tư số 10 về quy chế công tác sinh viên đối với chương trình đào tạo đại học hệ chính quy được ban hành từ năm 2016.

hoàn thiện nội dung chính sách hoặc quy định trong dự án, dự thảo văn bản pháp luật.

Thứ năm, PBXH đã góp phần nâng cao ý thức, trách nhiệm của cơ quan, người có thẩm quyền xây dựng, ban hành chính sách trong quá trình xây dựng, ban hành văn bản pháp luật cũng như nâng cao nhận thức, hiểu biết của người dân.

Thực tiễn PBXH cho thấy, mặc dù chất lượng hoạt động xây dựng pháp luật của nước ta vẫn còn nhiều vấn đề cần phải đặt ra, nhưng khả năng lắng nghe tiếng nói của người dân, sự phản hồi thông tin từ phía cơ quan quản lý nhà nước đã có sự chuyển biến đáng kể. Điều này cho thấy nguyện vọng của người dân, ý kiến của các chuyên gia, các đối tượng chịu sự tác động trực tiếp đã có tác động tích cực đối với các nhà hoạch định chính sách.

Mặt khác, chính sự tác động mạnh mẽ của PBXH đối với hoạt động xây dựng pháp luật đòi hỏi các chủ thể tiếp nhận phản biện cũng cần phải nghiêm túc hơn trong việc xây dựng chính sách, pháp luật để bảo đảm chất lượng của các văn bản.

Đối với người dân, khi tham gia vào các diễn đàn xã hội, họ cũng chịu ảnh hưởng, tác động về mặt nhận thức mà PBXH mang lại. Đồng thời, thông qua tần suất các PBXH, có thể đánh giá được vấn đề chính sách nào là thiết thực, thu hút được sự quan tâm của đông đảo công chúng, qua đó nhận thức, hiểu biết pháp luật của người dân dần được nâng cao.

Bên cạnh những kết quả đã đạt được, hoạt động PBXH vẫn còn bộc lộ một số bất cập, hạn chế như sau:

Thứ nhất, hoạt động PBXH hiện nay đôi khi còn hình thức, thiếu tính chủ động, kịp thời.

Trong một số trường hợp, sự tham gia của các tổ chức xã hội còn thụ động⁴, nêu ý kiến một cách dè dặt, chưa mạnh dạn phản biện mạnh mẽ ngay cả khi vấn đề đó ảnh hưởng trực tiếp đến quyền lợi của các thành viên tổ chức mình. Các buổi PBXH do MTTQ Việt Nam thực hiện cho đến nay vẫn chưa thực sự rõ nét; số buổi PBXH còn ít kể cả ở Trung ương và địa phương. Tiếng nói của MTTQ sau các cuộc phản biện chưa đủ mạnh mẽ để làm thay đổi căn bản các chính sách thực sự có vấn đề đã được phản biện. Quá trình thực hiện phản biện vẫn còn gặp nhiều khó khăn, vướng mắc trong lựa chọn nội dung phản biện, nguồn nhân lực, kinh phí trong quá trình phản biện, nhất là tại các địa phương. Trong 3 hình thức PBXH, MTTQ mới chỉ chú trọng thực hiện hình thức hội nghị phản biện. Việc gửi dự thảo văn bản được phản biện xã hội đến cơ quan, tổ chức, cá nhân liên quan và tổ chức đối thoại trực tiếp giữa MTTQ Việt Nam với cơ quan, tổ chức có văn bản được PBXH cũng chưa thực sự có hiệu quả⁵.

Hoạt động tư vấn, phản biện xã hội của Liên hiệp các tổ chức Khoa học Kỹ thuật Việt Nam (VUSTA) chưa thực sự đồng đều, hiệu quả; một số nhà khoa học còn e ngại, nê

4. Việc xây dựng và ban hành Quy chuẩn kỹ thuật quốc gia QCVN20:2019/BKHCN về thép không gỉ là nhằm mục đích hướng tới việc kiểm soát an toàn, chất lượng thép không gỉ được sản xuất và kinh doanh tại Việt Nam. Quá trình xây dựng Quy chuẩn này tuân thủ quy định của pháp luật về tiêu chuẩn và quy chuẩn kỹ thuật, theo đó dự thảo quy chuẩn này đã được gửi lấy ý kiến Hiệp hội Thép Việt Nam, một số doanh nghiệp, cơ quan quản lý và được đăng tải trên Cổng thông tin điện tử của Bộ Khoa học và Công nghệ để lấy ý kiến góp ý là 60 ngày. Tuy nhiên, thực tế các doanh nghiệp chỉ quan tâm đề Quy chuẩn kỹ thuật quốc gia QCVN20:2019/BKH sau khi được ban hành. Nguồn <https://hotrodoanhnghiep.hanoi.gov.vn/tin-tuc/bo-khoa-hoc-va-cong-nghechinh-thuc-go-kho-cho-doanh-nghiep-thep-khong-gi-moy2e6v74p>.

5. Xem Ngô Sách Thục (2019), *Thực trạng, những vấn đề đặt ra hiện nay trong hoạt động phản biện xã hội của MTTQ Việt Nam*, <http://tapchimattran.vn/nguyen-cuu/thuc-trang-nhung-van-de-dat-ra-hien-nay-trong-hoat-dong-phan-bien-xa-hoi-cua-mttq-viet-nam-22241.html>, ngày đăng tải: 18/3/2019, ngày truy cập 26/01/2020.

nang, do vậy đôi khi tiếng nói phản biện còn chưa mạnh mẽ⁶. Hoạt động tư vấn, phản biện xã hội ở một số liên hiệp hội địa phương, hội thành viên còn yếu về chất lượng, thiếu tính thuyết phục⁷.

Thứ hai, chất lượng một số ý kiến PBXH chưa thật sự khoa học gây ảnh hưởng đến quá trình xây dựng chính sách, pháp luật.

Chất lượng của PBXH phụ thuộc phần lớn vào trình độ hiểu biết của chủ thể PBXH. Sự hiểu biết nhiều hay ít, sâu sắc hay không sâu sắc sẽ quyết định sự đánh giá đúng hay sai của chủ thể PBXH đối với vấn đề, sự kiện, hiện tượng đó. Chính vì vậy, không phải lúc nào PBXH cũng đúng. Trên thực tế, có không ít trường hợp chủ thể PBXH do chưa hiểu rõ các quy định của pháp luật, thiếu thông tin nên dẫn đến tình trạng chạy theo dư luận, phản biện chưa thật sự khách quan, khoa học⁸.

Hiện nay, báo chí được đánh giá có vai trò quan trọng là cầu nối giữa Nhà nước và người dân cũng như giữa chính sách và cuộc sống. Tuy nhiên, có trường hợp hoạt động phản biện của báo chí còn chủ quan, thiếu cơ sở khoa học “theo tin đồn” đã dẫn đến hậu quả không tốt cho chính trị và kinh tế, xã hội⁹. Đặc biệt, với sự xuất hiện của mạng xã hội (Facebook, Youtube) làm cho thông tin phát triển và phát tán một cách khó kiểm soát với những nguồn tin không chính thống, thiếu chính xác. Điều này đã đặt ra cho hoạt động truyền thông báo chí nhiều vấn đề cần giải quyết trong việc hình thành và thể hiện PBXH.

Thứ ba, năng lực PBXH của các chủ thể vẫn còn hạn chế.

Tình trạng chung hiện nay tại các tổ chức thực hiện PBXH là thiếu các chuyên gia nghiên cứu độc lập và các nghiên cứu đủ sức thuyết phục để có thể tác động tích cực đối với đối tượng chịu sự PBXH. Đó phải là những người có trình độ chuyên môn cao, có bản lĩnh, tâm huyết, dám vượt qua những khó khăn, bất cập của cơ chế để kiên trì bảo vệ các quan điểm phản biện đúng đắn của mình. Hiện nay, đội ngũ cán bộ ở MTTQ, các tổ chức chính trị - xã hội đảm nhận công tác này còn mỏng, thiếu kinh nghiệm; một bộ phận cán bộ thiếu nhiệt huyết với công việc, còn có tâm lý ngại va chạm, nên ảnh hưởng lớn tới chất lượng PBXH. Ở địa phương, hệ thống tổ chức tư vấn hoạt động không rõ nét.

Chất lượng đóng góp ý kiến, phản biện của các hiệp hội doanh nghiệp vẫn chưa thực sự đáp ứng được yêu cầu đòi hỏi của cộng đồng doanh nghiệp; các kiến nghị, đề xuất có tính dự báo về những vấn đề lớn trong hội nhập, phát triển kinh tế và phát triển doanh nghiệp còn hạn chế.

Có nhiều nguyên nhân cho những bất cập, tồn tại trên, trong đó có thể khái quát một số nguyên nhân chính như sau:

Thứ nhất, thiếu sự nhận thức đầy đủ từ cơ quan nhà nước cũng như từ người dân về hoạt động PBXH: Là chủ thể tiếp nhận phản biện nhưng nhiều khi cơ quan nhà nước, cá nhân có thẩm quyền lại chưa coi trọng phản biện, ngại sự phản biện; vẫn còn tâm lý cho rằng phản biện là luôn tìm ra những cái sai, thiếu sót và coi đó là đụng chạm, “soi mói”, “vạch lá tìm sâu”, thậm chí là chống đối, phản kháng... Cơ quan nhà nước vẫn xem công việc quản lý là công việc của Nhà nước

6. <http://vusta.vn/chitiet/hop-tac-doi-tac/Day-manh-hoat-dong-tu-van-phan-bien-va-giam-dinh-xa-hoi-ngay-cang-phat-trien-608>, truy cập ngày 03/02/2021.

7. Phan Việt Phong, Ngô Đình Sáng, *Tập hợp, phát huy vai trò đội ngũ trí thức khoa học và công nghệ*, <http://tuyengiao.vn/khoa-giao/khoa-hoc/tap-hop-phat-huy-vai-tro-doi-ngu-tri-thuc-khoa-hoc-va-cong-nghe-131250>, truy cập ngày 26/01/2021.

8. <https://vovgiaothong.vn/du-thao-sua-doi-luat-gtdb-khi-de-xuat-khong-di-cung-chinh-kien>.

9. Xem thêm: Nguyễn Văn Minh, “*Chức năng phản biện xã hội của báo chí ở Việt Nam hiện nay*”, Luận án TSKHCT, Học viện Chính trị Quốc gia Hồ Chí Minh, Hà nội 2014, tr. 127.

mà chưa có nhận thức đúng đắn về vai trò của công dân trong việc tham gia quản lý nhà nước. Một bộ phận không nhỏ người dân trong xã hội thờ ơ, không quan tâm đến việc tham gia thực hiện PBXH. Sự thờ ơ của đa số nhân dân đối với các công việc của Nhà nước do nhiều lý do rất khác nhau. Cũng có những người tâm huyết, nhưng mất lòng tin khi ý kiến đóng góp không được phản hồi hoặc do các hình thức tổ chức lấy ý kiến quá hình thức.

Thứ hai, sự thiếu vắng một thể chế pháp lý đồng bộ gây ảnh hưởng nhất định đến chất lượng, hiệu quả của hoạt động phản biện xã hội.

Hiện nay, các quy định của pháp luật liên quan đến phản biện xã hội còn nằm rải rác trong nhiều văn bản với mức độ ghi nhận khác nhau, từ Hiến pháp, các đạo luật về tổ chức bộ máy, các đạo luật chuyên ngành cho đến các văn bản hướng dẫn thi hành. Quy định về chủ thể, đối tượng, nội dung, hình thức PBXH cũng chưa đồng bộ, thống nhất.

Thứ ba, kiến thức pháp luật của người dân còn hạn chế, ảnh hưởng của truyền thống văn hóa đang là một thách thức lớn đặt ra hiện nay cho hoạt động PBXH.

Xét một cách tổng thể, kiến thức và sự hiểu biết về pháp luật của người dân nói chung còn hạn chế; người dân nhìn nhận, đánh giá vấn đề bằng “bản năng” chứ không có những kiến thức, lý lẽ, lập luận khoa học, hợp lý. Một yếu tố có ảnh hưởng không nhỏ đến hoạt động PBXH hiện nay là vấn đề văn hóa ứng xử của người Việt Nam: tư duy trọng tình, lối sống “dĩ hòa vi quý”, e ngại xung đột một khi quyền lợi của chính mình chưa bị ảnh hưởng. Tranh luận chưa trở thành một nét văn hóa trong PBXH tại Việt Nam. Mặt khác, xu hướng lấy số đông làm chuẩn, coi chân lý thuộc về số đông cũng có ảnh hưởng mạnh mẽ đến chất lượng, hiệu quả PBXH¹⁰.

2. Một số khuyến nghị nhằm nâng cao hiệu quả phản biện xã hội ở Việt Nam

Thứ nhất, ghi nhận PBXH trong Hiến pháp như một quyền công dân.

Hiến pháp năm 2013 mới chỉ quy định PBXH dưới góc độ là một chức năng của MTTQ Việt Nam mà chưa xem đó là một quyền dân chủ trực tiếp của công dân được thực hiện trên cơ sở quyền tự do ngôn luận. PBXH phải được xem là quyền bày tỏ ý kiến một cách có hệ thống và có cơ sở khoa học, là hình thức phát triển cao nhất xuất phát từ quyền tham gia đóng góp ý kiến của công dân vào các hoạt động của Nhà nước. Chính vì vậy, cần ghi nhận PBXH như một hình thức thực hiện quyền tham gia quản lý nhà nước và xã hội của công dân.

Thứ hai, ban hành Luật về PBXH và hoàn thiện một số văn bản pháp luật có liên quan.

Để khắc phục bất cập trong các quy định hiện hành về PBXH, chúng tôi cho rằng, cần ban hành Luật PBXH. Luật cần quy định rõ những vấn đề sau: chủ thể, đối tượng phản biện, hình thức, nội dung, trình tự thủ tục tiến hành hoạt động phản biện, các điều kiện bảo đảm; quyền, nghĩa vụ của chủ thể PBXH; trách nhiệm của cơ quan nhà nước - chủ thể chịu phản biện trong việc cung cấp thông tin liên quan đến các vấn đề được phản biện, tạo điều kiện để các ý kiến phản biện đều có thể được truyền đạt đến cơ quan nhà nước; cơ chế tiếp nhận và phản hồi kết quả tiếp thu đối với các ý kiến PBXH...

Ngoài ra, nhằm tạo công cụ, môi trường thúc đẩy PBXH, cần ban hành mới hoặc sửa đổi một số luật như: Luật về Hội, Luật Dân chủ cơ sở, Luật Tiếp cận thông tin, Luật Báo chí...

Thứ ba, tổ chức thực hiện có hiệu quả các quy định của pháp luật hiện hành về lấy ý kiến người dân trong quá trình xây dựng pháp luật.

10. Tính cách “dị biệt” của người Việt: “Thiếu văn hóa tranh luận”, (2013), tại địa chỉ: <http://kienthuc.net.vn/giai-ma/tinh-cach-di-biet-cua-nguoi-viet-thieu-van-hoa-tranh-luan-269959.html>, truy cập ngày 04/01/2020.

Để hoạt động PBXH thực chất và hiệu quả, trong quá trình thực thi Luật Ban hành văn bản quy phạm pháp luật, các cơ quan có trách nhiệm xây dựng pháp luật khi thực hiện việc lấy ý kiến nhân dân nói chung, các đối tượng cụ thể nói riêng, cần phải bảo đảm:

- Các nội dung (ý tưởng xây dựng chính sách, quy định pháp luật và các vấn đề liên quan) đưa ra lấy ý kiến phải được thuyết minh và giải trình rõ ràng về mục đích, quan điểm, các khía cạnh nội dung, tác động của chính sách, dự thảo văn bản; nếu có nhiều nội dung thì phải xác định các nội dung trọng tâm, trọng điểm, các nội dung có vướng mắc, các nội dung đụng chạm, liên quan đến lợi ích của nhiều nhóm đối tượng trong xã hội và không được bỏ qua trong việc phân tích sự tác động của chính sách, dự thảo văn bản đối với các nhóm lợi ích liên quan.

- Mở rộng cơ hội tiếp cận thông tin cho người dân, công khai thông tin nhiều chiều, đồng thời khuyến khích người dân chủ động tìm kiếm thông tin; cần thiết kế và đa dạng hóa các công cụ cung cấp thông tin, cách thức công khai thông tin (ví dụ có thể lấy ý kiến trên các trang mạng xã hội với những câu hỏi rất đơn giản, dễ hiểu); sử dụng cách thức và phương pháp phù hợp thu hút sự tham gia của các đối tượng khác nhau, trong đó đặc biệt chú trọng huy động sự tham gia của đối tượng chịu sự tác động trực tiếp của văn bản và các chuyên gia, các nhà khoa học vào hoạt động xây dựng chính sách, pháp luật¹¹...

- Tạo ra cơ chế nghe, tiếp thu và phản hồi ý kiến một cách thường xuyên và có trách nhiệm; công chúng cũng phải có cơ hội tiếp cận nguồn thông tin đa chiều, thậm chí khác biệt hoàn toàn với ý kiến của cơ quan chủ trì soạn thảo, các nhà lập pháp; các ý kiến phản biện của người dân phải được cơ quan chủ trì soạn thảo, nhà lập pháp nghiên cứu cẩn trọng và có trách nhiệm; việc tiếp thu hay không tiếp thu phải được giải trình rõ ràng, công

khai và kịp thời trên chính các phương tiện, công cụ nhận ý kiến tham gia của người dân.

Thứ tư, nâng cao trình độ hiểu biết pháp luật của người dân.

Trong thời gian tới, các cơ quan chức năng cần phải tăng cường công tác tuyên truyền, phổ biến giáo dục pháp luật, các chủ trương, đường lối của Đảng, pháp luật của Nhà nước thông qua các hình thức tuyên truyền phù hợp, có hiệu quả để các tầng lớp nhân dân hiểu, nắm bắt và đồng thuận, ủng hộ; cũng như để động viên, khích lệ nhân dân không chỉ tích cực thực hiện, mà còn có khả năng giám sát và phản biện quá trình thực hiện.

Thứ năm, nâng cao năng lực, bản lĩnh của chủ thể PBXH.

Thực tiễn hoạt động PBXH thời gian qua cho thấy, chủ thể PBXH chưa thực sự đủ mạnh để thực hiện chức năng PBXH. Vì vậy, việc nâng cao năng lực, bản lĩnh của chủ thể PBXH có vai trò quyết định đến chất lượng ý kiến, đánh giá PBXH của các chủ thể. Đối với các chủ thể PBXH quan trọng, có tầm ảnh hưởng lớn như MTTQ Việt Nam, VUSTA cần tiếp tục đổi mới về tổ chức và hoạt động, chú trọng hơn nữa việc tập hợp các nhà khoa học, các chuyên gia ở trên các lĩnh vực khác nhau, phát huy được sức mạnh tổng hợp của các thành viên vào hoạt động phản biện của mình. Nếu tiếng nói của mỗi chủ thể chưa đủ mạnh để thuyết phục hoặc tạo ra sự thay đổi từ phía đối tượng chịu PBXH thì cần kết hợp, tập trung sức mạnh của nhiều chủ thể lại, cùng lên tiếng về một vấn đề. Nếu có cơ chế phối hợp tốt sẽ đủ sức tạo được dư luận buộc cơ quan nhà nước, cá nhân có thẩm quyền phải lắng nghe, có trách nhiệm tiếp thu và giải trình những vấn đề đã được phản biện. Có như vậy thì mới thực sự phát huy được sự tham gia của mỗi chủ thể phản biện vào hoạt động PBXH và PBXH mới phát huy hết được vai trò tích cực của nó đối với đời sống chính trị - xã hội của đất nước ■

11. Xem: *Vai trò của các tổ chức xã hội trong quá trình xây dựng pháp luật*, nguồn: <http://isee.org.vn/vi/blog/Article/vai-tro-cua-cac-to-chuc-xa-hoi-trongqua-trinh-xay-dung-phap-luat>, ngày 24/8/2014.